

Unutma Bahçesi ve “Olvido” Çerçevesinden Bir Bakış: Kurtarıcı Olarak Unutuş

Münevver EROĞLU

PhD, Yıldız Teknik Üniversitesi, munevereroglu01@hotmail.com,

ORC-ID: 0000-0003-0675-8683

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	e-Yayım/e-Printed
17.05.2021	23.06.2022	30.09.2022

ÖZ

Unutuş, gerek şiirde gerekse düz yazıda pek çok sanatçı tarafından işlenmekte olan bir kavramdır. Bu kavramın işlendiği çarpıcı metinlerden biri olan *Unutma Bahçesi*, Latife Tekin’in 2004 yılında kaleme aldığı eseridir. Eser başından sonuna dek unutuşu sorgular. Ahmet Muhip Dıranas ise unutuşu, şiir bağlamında estetik bir şekilde ele alır ve ortaya “Olvido” çıkar. Unutmak ve hatırlamak arasında kalan birey, tezatlı ruh durumlarıyla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durum, kişiden kişiye değişmekte ve insanda olumlu ya da olumsuz bir benlik algısının şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Yazar ve şairin biyografilerinin de incelenmesiyle sanatçıların kişiliklerinin, eserlerinde ortaya koydukları bakış açılarını nasıl farklılaştırdığı ortaya çıkarılmış olur. İki esere dair pek çok müstakil çalışma olmakla beraber, bu iki eserin beraber ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada unutma, evrensel bir kavram olarak ele alınmıştır. Sanatçıların unutmaya ilişkin bakış açılarında benzer ve farklı taraflar ortaya konmuş, unutmanın bir kurtarıcı olarak görüldüğü bu iki metin, metinlerarası ilişkiler bağlamında da incelenmiş ve sanatçıların biyografik yapılarına da temas edilmiştir. Sözü edilen çalışmada, şiir ve roman türlerinin estetik sınırları çerçevesinde, aynı konunun farklı edebî türlerde nasıl ele alındığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: “Olvido”, *Unutma Bahçesi*, unutuş

Unutma Bahçesi and a Look from “Olvido”’s Frame: Forgetting as the Savior**ABSTRACT**

Forgetting is a concept that is being processed by many artists, both in poetry and in prose. One of the striking texts in which this concept is processed is the *Unutma Bahçesi*, a work written by Latife Tekin in 2004. The work questions forgetting from beginning to end. Ahmet Muhip Diranas, on the other hand, treats forgetting in an aesthetic way in the context of poetry, and “Olvido” appears. A person who is caught between forgetting and remembering can face contrasting mood states. This condition varies from person to person and lays the foundation for the formation of a positive or negative self-perception in a person. By examining the biographies of the author and poet, it is revealed how the personalities of the artists differentiate the perspectives they reveal in their works. Although there are many separate studies of the two works, no studies have been found in which these two works are considered together. In this study remembering is considered as a universal concept. Similar and different sides have been put forward in the artists’ perspectives on forgetting, these two texts, in which forgetting is seen as a savior, have also been studied in the context of intertextual relations and have also come into contact with the biographical structures of the artists. In this study, it was emphasized how the same subject is handled in different literary genres within the framework of the aesthetic boundaries of the genres of poetry and novels.

Keywords: “Olvido”, *Unutma Bahçesi*, forgetfulness

1. GİRİŞ

İnsanlar farklı yöntemlerle edinmiş oldukları bilgileri, çeşitli şekillerde bilinçlerine kısa veya uzun süreli olarak kodlarlar, depolarlar ve söz konusu bilgilere ihtiyaç duyduklarında geri çağırırlar. Unutma, bu bağlamda bilgileri geri çağırma sürecinde karşılaşılan bir problem olarak ele alınabilir. Unutmanın sözlük anlamına bakıldığında ve sözcük etimolojik olarak incelendiğinde ise unutmaya hem olumlu hem olumsuz anlamsal niteliklerin yüklenmiş olduğu görülmektedir: “Unutmak, es. tr. onğ/unğ (boş, boşluk, sağlamlık, sağlık, iyilik, güç, solmak, boyası uçmak, güçsüzleşmek, bg. anlamlar içeren kök)dan on(ğ)ıtmak/un-ı-t-mak/unutmak (kök anlamı: boş bırakmak, soldurmak, güçsüz kılmak, onarmak, iyileştirmek, güçlendirmek, yenilemek, azaltmak, tüketmek)...” (Eyüboğlu, 2004, s. 688) Unutmanın sözlük anlamının bilinmesinin yanında unutma-bellek ilişkisinin ortaya konabilmesi için felsefik ve psikolojik ekollerde unutmanın nasıl ele alındığına da temas etmek gerekir:

“Unutma, Derrida’da kararverilemezlik deneyiminin bir parçasıdır. (...) Freud’da unutma bastırılmış ve bir biçimde engellenmiş şeylerin bilinçten uzaklaştırılarak bilinç dışına atılmasıdır. Oysa öğrenilmiş tüm şeyler bellekte saklıdır, sadece böyle bir baskılama sonucu unutulmuş görünürler. Ya da diğer bir uğrak olan Nietzsche. Nietzsche’de unutma, sağlıklı gücün bir belirtisidir. (...) Heidegger için unutma, bir tür dalgalılık, es geçme değildir; belli bir tür düşünmenin sonucudur. Heidegger’e göre varlık unutulmuştur. Çünkü mantığa dayalı, hesap kitap yapan, bir tekniğe dönüşmüş olan düşünmenin sonucunda varlık unutulmaya mahkûm olmuştur” (Göksel, 2006, s. 132-133).

Bu görüşler incelendiğinde unutmanın değişik kavramsal çerçevelere yerleştirildiği daha net anlaşılmaktadır. Kimi düşünürler unutmayı bilincin sınırları dışına iter kimileri onu baskılanmış bir hakikat alanı olarak değerlendirir. Pek çok çalışmanın ortak noktası ise unutmanın hafıza ile

ayrılmaz birer öge olarak ele alınması ve unutuş-hafıza ilişkilerinin beraber ele alınmasıdır. Bu görüşlerin ışığında unutma konusunun öğrenmenin niteliğinin iyileştirilmesi bakımından da güncelliğini koruduğunu gözlemek mümkündür.

“İnsanlar niçin unuttur?” sorusu bilimsel birçok çalışmada da ele alınmıştır. “Hermann Ebbinghaus ket vurmaya deneylerle ayrıntılı bir şekilde belgeleyen ilk araştırmacıdır” (Gerrig, Zimbardo, 2013, s. 212). Ebbinghaus’u unutma kavramı açısından özel kılan nokta, ket vurma konusunda önemli çalışmalar yapacak olan Thorndike’in Ebbinghaus’un çalışmalarını temel alması olmuştur. Thorndike, öğrenmeye ilişkin düşüncelerini sunarken unutma kavramına da geniş şekilde yer verir. Onların çalışmalarına göre daha önce öğrenilen bilgiler yeni öğrenilen bilgilere ket vurabildiği gibi, yeni öğrenilen bilgiler de daha önce öğrenilen bilgilere ket vurabilir. İki durumda da kısmen ya da bütünüyle unutma gerçekleşebilir.

Bilimsel gerçeklik çerçevesinde unutmaya dair çalışmaların yanı sıra unutma kavramına mitolojik anlamda da yaklaşmak mümkündür. Unutmanın mitolojik anlamda nasıl ele alındığına bakıldığında unutmanın, acıları bellekten uzaklaştırması işlevi ile öne çıkarılan bir kavram olarak işlendiği görülür. Mitolojik gerçekliğe sahip Lethe, insanların acılarını unuttukları bir eşik olarak ele alınmaktadır ve Lethe Platon’un *Devlet* isimli eserinde şu şekilde geçer:

“Bütün ruhlar geçince hepsi birden boğucu, korkunç bir sıcaklığın altında Lethe ovasına gitmişler; ne ağaç ne ot varmış bu ovada. Akşam olunca Ameles ırmağı kıyısında konaklamışlar. Bu ırmağın suyu hiçbir kap içinde durmazmış; oysa herkes de bu sudan biraz içmek zorundaymış. Bazı ruhlar ölçüyü kaçırıp fazla içermiş, içer içmez de, her şeyi unutturmuş. Sonra uyumuşlar. Gecenin ortasında birdenbire bir gök gürültüsüdür kopmuş, yerler sarsılmış ve birdenbire her biri bir yana fırlayan ruhlar yukarıki dünyaya, yeniden doğacakları dünyaya doğru atılmış, kayıvermişler yıldızlar gibi. Er’e gelince, ona ırmaktan su içirmemişler, ama bedenine nerede nasıl kavuştuğunu bilmiyor gene de. Birden gözünü açınca kendini sabah sabah odun yığını üstünde bulmuş. İşte böylece, Glaukon, unutulmaktan, kaybolmaktan kurtulmuş bu sana anlattıklarım. Bunlara inanırsak kurtarabiliriz kendimizi. Lethe ırmağını mutlu geçer, ruhumuzu kirletmeyiz” (Platon, 2010, s. 367-368).

Mitoloji, psikoloji, felsefe gibi alanlarda incelenen unutuş, estetik düzlemde de evrensel bir tema olarak eserlerde işlenegelmiştir. Bu makalede incelenen metinlerde de bilgilerine “bilinçli bir eylem” olarak ket vurmaya isteyen, unutuşa sığınarak acı verici yahut benliği zedeleyen durumlardan uzaklaşmak isteyen özneler söz konusudur. Bu öznelerin benliklerinin derin ve yüzey yapılarındaki durumlarını okuyucu estetik bir düzlemde gözleme imkânı bulmaktadır; tıpkı unutma sözcüğünün sözlük anlamında olduğu gibi ele alınan metinlerde de unutma, olumlu ya da olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilebilmektedir. “Kadim bilgeliğin Lethe’ye yüklediği anlam, ‘unutmak’, ‘unutuş’ ve ‘gizlenme’ olarak tercüme edilen lethe (λήθη)” (Yaman, 2021, s. 614), bu eserlerde âdeta yeniden canlandırılmak istenir.

Latife Tekin’in *Unutma Bahçesi* romanında ve Ahmet Muhip Dırnas’ın “Olvido” şiirinde okuyucu, metinlerin tamamına yayılmış olan ‘unutma’ düşüncesiyle karşılaşır. Romanın ve şiirin

içeriğinin yanı sıra, eserlerin isimleri de doğrudan unutmaya kavramına işaret eder: “Olvido” İspanyolca bir sözcüktür, “olvido (nm): forgetfulness, omission” (Davies, 2006, s. 95) sözlük maddesinden anlaşılacağı üzere bu kelime Türkçeye “unutkanlık” olarak çevrilebilir. *Unutma Bahçesi*’nde Tebessüm, Şeref, Ferah, Olgun, Giray, Neslihan, Cavidan, Cömert gibi şahıslar farklı konulardaki unutmaya isteklerinin birleştirici gücü ile *Unutma Bahçesi*’nde yeni bir yaşama başlarlar.

Kimi bellek araştırmalarında ve öğrenme psikolojisi gibi alanlarda unutmaya, engellenmek istenen bir kavram olarak işlenirken bu araştırmada konu edilen sanat eserlerini ortak kılan nokta ise çoğunlukla unutmaya “kurtarıcı” işlevi kazanması olmuştur. “Özetle, geçmiş kavramına bağlanan anlam içinde ‘olmuş olan’ ‘artık olmayana’ baskın çıktığı ölçüde, unutmaya olumlu bir anlama bürünür. ‘Olmuş olan’ unutmaya anı çalışmasına açılmış hatırlanamayan / ezeli kaynak haline getirir. Nihayetinde yıkıcı unutmaya ile kurucu unutmaya temel anlam belirsizliği aslında karara bağlanamaz” (Ricoeur, 2012, s. 487). Bu karara bağlanamayışla birlikte “Olvido” ve *Unutma Bahçesi* eserlerinde ele alınan öznel, “olmuş olan”ın anılarını silerek mutluluğa kavuşmayı arzulamaktadırlar. Bu anlamda “zaman” kavramı onlar için asli bir unsur hükmündedir, çünkü unutulmak istenen durumlar geçmişe ait olsa da bahsedilen durumların izleri şimdiye ve geleceğe de aksetmektedir. “(...) hafızanın en önemli bileşeni, zamandır” (Tuğrul, 2014, s. 19). Bu noktada unutmaya, bir anlamda zamanın yekpareliğini kırmayı ve acı duyulmayan anıları aramayı hedefler. Zamanın akıcılığı karşısında pasif ve güçsüz olan insanoğlu, unutmaya sığınarak zamandan mutlu anıları çalma ereğinin peşinden koşar, denebilir: “Mutluluk -yani yalnızca mutluluk özleminden bahsetmiyoruz- unutkanlık ve yeni bir zaman algılayışı anlamına geliyordu” (Boym, 2009, s. 47).

İki farklı tür olan roman ve şiirin biçimsel farklılıklarını bünyelerinde barındıran bu edebî eserler, temaları ve bu temaya yaklaşım biçimleri yönüyle değerlendirildiğinde pek çok noktada benzerliktedir. Ahmet Muhip Dıranas’ın şiir yaşamı 1974 yılında yayımlanan tek şiir kitabıyla ölümsüzleşmiştir. Dıranas’ın şiiri; döneminde şairin kendi şiir anlayışını ve orijinalliğini sürdürmesi, heceye yeni bir ahenk getirmesi, günümüzde okunurluğunu hâlâ koruması yönleriyle özeldir. Edip Cansever “Olvido” başlıklı yazısında Dıranas’ın bu çalışmaya konu olan şiirini, “Bildiğim tek şey, yaşlanmayan bir şiirdir ‘Olvido’, Türk şiirinin başyapıtlarından biridir” (Cansever, 1998, s. 61), cümleleriyle açıklar. Latife Tekin’in *Unutma Bahçesi* romanı ise ilk baskısını 2004 yılında yapmış bir romandır. Bu iki eserin birlikte değerlendirilmesinin ve pek çok farklı eser arasından bu iki eserin çalışmaya konu olarak seçilmesinin nedenlerinden biri, söz konusu iki eserin de unutmaya kavramına hem eser adlarında hem de metinlerin tüm katmanlarında güçlü bir şekilde yer verilmesidir. Bir diğer neden, iki sanatçının unutmaya dair bakış açılarındaki -eserlerin farklı dönemlerde yazılmış olmalarına rağmen- benzerlikler tespit edilmiş olmasıdır. Bu benzerlikleri özel kılan nokta; farklı edebî türlerde, farklı biçimsel yapılarda dahi aynı temanın sanatçıların zihninde benzer kavramsal çağrışımları uyandırmasıdır. Okuyucu, *Unutma Bahçesi*’ni okumayı tamamladığında kendisini sarsıcı bir sonda ziyade unutmaya kavramı üzerinde düşünürken bulur. Aynı şekilde “Olvido” şiiri de okuyucunun zihninde, unutmaya kavramı üzerine estetik bir temele dayandırılmış fikirler uyandırır. Bu çağrışımlardaki benzerliklerin yanı sıra iki eser arasında farklılıklar da çalışma esnasında betimsel bir şekilde aktarılmıştır. Örneğin, Latife

Tekin'de başka metinlerden, mektuplardan romana montaj yapılarak unutuş kavramı zenginleştirilirken "Olvido", şairin estetik duygu tarzının şiire yansıtılması ile sınırlı kalmıştır. *Unutma Bahçesi*'nde şahıslar, geçmişini anlamaya çalışırlar ve geçmişe, anılara, unutuş kavramına ilişkin sorgulamalar yaparlar. "Olvido" başlıklı şiirde ise sorgulama ve anlama çabasından ziyade mutlak bir unutuşa olabildiğince hızlı bir şekilde kavuşulması umulur. *Unutma Bahçesi*'nde unutuşa ulaşmaya çalışan bireyler etkindirler, öyle ki unutma amaçları uğrunda tüm yaşantılarını değiştirip "unutma bahçesi"ne gelirler. "Olvido"daki şiir öznesi ise yaşamında bu denli köklü değişiklikler yapmaz; edilgen bir tavrıdadır ve unutuşun onu kurtarmasını bekler. *Unutma Bahçesi*'nde kişilerin hayat hikâyelerine dair verilen bilgilerden hareketle, söz konusu kişileri unutuşa iten etmenler okuyucunun zihninde canlanabilirken "Olvido"nun öznesini unutuşa / pişmalığa iten nedenler net bir şekilde belli değildir, bu durum şiirde esrarlı bir atmosfer oluşturur. Bu farklılıkların tespiti ile sanatçıları biricik ve özel; eserleri ise orijinal kılan farklı bakış açıları ortaya konmuştur.

"Olvido"da 'Unutma'nın Ele Alınışı

"Hoyrattır bu akşamüstüler daima. / Gün saltanatıyla gitti mi bir defa / Yalnızlığımızla doldurup her yeri / Bir renk çığılığı içinde bahçemizden, / Bir el çıkarmaya başlar bohçamızdan / Lavanta çiçeği kokan kederleri; / Hoyrattır bu akşamüstüler daima"
(Dıranas, 1988, s. 65).

Şiirin birinci bölümünde 'akşamüstü' zaman olarak seçilmiştir. Akşamüstüne geçişin "günün saltanatı"ni yitirmesi olarak ele alınması ile sembolistlerin akşam, akşamüstü gibi zaman dilimlerini şiirlerine sık sık taşıması ilişkilendirilebilir. Bu vakitlerin şiirlere fon olarak seçilme nedeni, dünyanın çirkinliklerinin karanlık veya yarı karanlık ortamlarda belirsizleşmesidir. Bir diğer deyişle günün saltanatı, apaçıklığı, gösterişi akşam saatlerinde kaybolacaktır. Dünyada ve o dönemin sosyal yapısında var olan çirkinliklerinden duyulan rahatsızlık *Unutma Bahçesi*'nde - özellikle Işık Ergüden'in mektubunun montaj olarak romana eklendiği satırlarda- şiir ile benzer şekilde yer bulmuştur. Söz konusu mektupta unutuş, insanın yeni deneyimlere açılmasının koşulu ve yaşamaktan doğan acıların kaybolması işleviyle yer almış ve bu kavrama bellek, vicdan kavramlarının eşliğinde yaklaşmıştır: "Unuttukça unutulur acısı yaşamamanın ve unuttukça açılır insan yeni deneyimlere" (Tekin, 2008, s. 274). "Olvido"da kederler lavanta çiçeği kokar, lavanta ise kumaşları güvelerden koruyan bir bitki olma özelliği ile öne çıkmaktadır. Bu imge, güzel anıların bozulmadan kalabilmesi isteğinin bir yansıması durumunda ele alınabilecek olsa da bohçadan çıkarılan geçmiş anılar kederlidir. Bu anılar, insanı yeni deneyimlere sürükleyecek ve insanı unutma isteğine götüren itici gücü oluşturacaktır. Şiirde anıların hatırlanış süreci olarak akşam gibi karanlık zaman diliminin seçilmesi ile paralel düşünülebilecek bir nokta, *Unutma Bahçesi*'nde okuyucunun karşısına çıkar. Romanda anlatıcı, "Yaza unutma mevsimi, diyorum ben... Kışa anımsama" (Tekin, 2008, s. 204) der.

"Dalga hücum edip pişmanlıklar / Unutuşun o tunç kapısını zorlar / Ve ruh, atılan oklarla delik deşik; / İşte, doğduğun eski evdesin birden / Yolunu gözlüyor lamba ve

merdiven, / Susmuş ninnilerle gıcırıyor beşik / Ve cümle yitikler, mağlûplar, mahzunlar” (Dıranas, 1988, s. 65).

Şiirin ikinci bölümünde olumsuz duygu durumları -pişmanlık gibi- “unutuşun kapısını zorlamak” tadır. Burada unutuşun, insan bilincine yardım edici bir işlev kazandığı görülmektedir. “Daima kendi zamanlarının peşinde olan şairin eserlerinde, daha çok, ferdi olarak yaşanan mazideki unutulmuş günler, eski aşklar, ebedî hatıralar ve çocukluğa duyulan özlem vardır” (Kırcı, 1988, s. 119-120). Bu özlemi şairin biyografisi ile ilişkilendirmek mümkündür. Eve ait unsurlar, geçmişte şairin belleğine yer etmiş ve yıllar sonra şiirinde estetik bir düzlemde yeniden ortaya çıkmıştır:

“Savaş içindeki bir ülkede askere giden bir babanın çocuğu olarak dünyayı anlamlandırmaya başlayan şair için çocukluk imgeleri de bu yönde olmuştur. (...) Bu çocukluğa ait hayali evde yolu gözleyen artık anne ve baba değil sadece anıların bir parçası olan lamba ve merdivendir” (Atlı, 2020, s. 332).

Unutma Bahçesi’nde de insanın yaşamını zorlayan anıların unutulması için gösterilen gayretin vurgulanmasının yanında; geçmişin güzelliklerini anma, bu güzellikleri bir şekilde yitirmeden koruyabilme kaygısı derin yapıda kendini hissettirir. Latife Tekin bu konuda şöyle der: “Zaten sanat bunun için önemli. Sonra ortaya koyduğumuz her şey yitirdiğimiz o ışığın üzüntüsü ve arayışıyla dolu, önemseydiğimiz ve yücelttiğimiz her şey...” (Özer, 2005, s. 160)

“Söylenmemiş aşkın güzelliğiyledir / Kâğıtlarda yarım bırakılmış şiir” (Dıranas, 1988, s. 65).

Şiirin üçüncü bölümünde tamamlanamamışlık vurgusu vardır. İnsan gerçekleştirdiği şeylerden ziyade yapamadığı şeyler için varsayımlar ve vehimlerle pişmanlık yaşayabilmektedir. Bu durum Zeigarnik etkisini akla getirir. “Zeigarnik etkisi, yarım kalan işlerin tamamlanan işlere göre daha kolay anımsanması olarak tanımlanabilir” (Atak vd. , 2016, s. 297). Şiirde de şair, aşkını söze ve davranışa dökemediğinden, bu aşka dair hatıralar zihninde canlı bir şekilde yer alır. Şair aşkın “söylenmemiş”liğini şiirinin güzel olmasının nedeni olarak gösterir. Kuvvetle ihtimal, şair aşkını o dönem haykırabilseydi Zeigarnik etkisi onu etkisi altına almayacak; bu aşk zihninde sıradan bir anıya dönüşerek kaybolacaktı.

Dördüncü bölümde aşkın, aşka dair anıların yazla birlikte uçup gittiği belirtilir. “(...) geriye dönüşlerin aşırı hızında birçok aşk, bir aşk; birçok unutuş, bir unutuşa dönüşür. Hız çoğulu tekilleştirir, ayrıntıları siler” (Cansever, 1998, s. 63). Cansever’in bu fikirlerini ve Dıranas’ın yaz mevsimi ile anıların uçtuğunu söylemesini unutuş-zaman ilişkisi bakımından değerlendirmek mümkündür. Nitekim dördüncü bölümde zaman, “geçmiş zaman etekleri” tamlaması içinde de adı anılan bir kavramdır. Zaman, “an”ları “anı”laştıran bir unsur olmasının beraberinde hakikatleri hayale dönüştüren bir kavramdır da. Geçmişte yaşanan üzüntüler, mutluluklar, öfkeler ne denli güçlü olursa olsun; tüm duygular zamanın eleğinden geçtikleri andan itibaren yoğunluklarını önemli ölçüde yitirir. Bu yüzden ki reel yaşamda insanı etkileyen olaylar üzerinden zaman geçtikten sonra etkisini yitiren bir hayal hükmü kazanır yahut tamamen

unutulurlar. Zaman kavramı bu bölümde yaz mevsimi üzerinden ele alınmıştır ve Latife Tekin eserinde bu mevsimi, “unutma mevsimi” olarak ele alır. Dıranas ise yaz mevsimini yalnızca “Olvido” da değil pek çok şiirinde bir izlek olarak tekrarlar: “Yaz hem bir mevsim hem de yaşanan çeşitli duyguların kaynağı olarak Dıranas’ın şiirinde yinelenen bir izlektir. (...) Zamanın kişi üzerindeki etkisi, mevsim görüntülerinin yaptığı etkiyle bir arada sunulur” (Asiltürk, 2014, s. 205).

Beşinci bölümde “artık olmayacak baharlar” sözcük grubundan ve aldanış ifadesinden umutsuz görünümlü bir şair-öznenin varlığı anlaşılır: “İlk bakışta geçmişle ‘şimdi’nin bir alaşımıdır ‘Olvido’. Ne var ki, bu somut alaşım, kaotik zamanın saldırısına uğrar yer yer. İster istemez soyutlaşır, bir edilgenliğe dönüşür hemen. Gene de zamansal içerik bakımından bir kitle diyebilirsek, duygusallık bakımından bir eriyiktir. Ya da tam tersine. İnsana bakıştaki sertlikle yumuşaklık zorunlu olarak kaynaşmış, doğal bir akış kazandırmıştır şiire. (...) Başlıyor yaşamını anlatmaya. Kime? Kime olacak, kendi yaşamını kendine.” (Cansever, 1998, s. 60-61). Bu satırlarda vurgulandığı üzere “Olvido” bir alaşımdır; şiirdeki “yalan yeminler” tamlaması bu minvalde değerlendirilebilir. Yemin, zamanın geçmiş boyutuna aittir; bu yeminin yalan sıfatını kazanması ise şimdi / şiirin yazım döneminde ortaya çıkan bir başka deyişle fark edilen bir durum olmuştur ve geçmiş ile şimdiyi buluşturmuştur. Aldanma duygusunun vurgulanışıyla şiirin duygusallığı güçlendirilirken şiirin genelinde özneyi unutma isteğine iten bir unsurun da aldanışın ruhsal ağırlığı olduğu fikri temellendirilmiş olur.

Altıncı bölümde yine akşam saatlerinin hatıraların uyanma vakti olarak seçilmesi dikkat çekmektedir. Edip Cansever “Olvido” başlıklı yazısında “Anladığımca her şey, ama her şey geçmişle, anılarla dirim kazanıyor Olvido’da” (Cansever, 1998, s. 62), der. Geçmişle dirim kazanan bir öge de aşktır bu bölümde. “Hatıraların uyanma vaktinde” şiir öznesi esen dallar arasında hep sevgilinin hayalini, aşkın ölümsüzlüğünün akislerini bulur. Bu noktada anımsanan hatıralar, şiirin geneline yayılan unutma isteği ile paradoksal bir görüntü oluşturur.

“Ey unutuş! kapat artık pencereni, / Çoktan derinliğine çekmiş deniz beni; / Çıkmaz artık sular altından o dünya. / Bir duman yükselir gibidir kederden / Macerası çoktan bitmiş o şeylerden. / Amansız gecenle yayıl dört yanıma / Ey unutuş! kurtar bu gamlardan beni” (Dıranas, 1988, s. 66).

Yedinci bölümde macerası biten, ümit barındırmayan tüm şeylerden unutuş sayesinde kurtarılma beklentisi okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Unutma kavramı farklı bağlamlarda ele alınabilecek bir genişlik içerisinde sunulur: “Biri Türkçedeki ‘un’ kelimesinin işaret ettiği, (...) bir deneyimin zihinsel bir içerik hâlinde katılmasından bünyeye sinmesi, sindirilmesi, besi hâline gelmesi... Diğeri ise, büyük bir olasılıkla Freud’un ‘bastırma’ terimiyle kavramsallaştırmaya çalıştığı, Eris’in, çatışmanın çocuğu olan unutma... Bir deneyimin içeriği, başka deneyimlerin içerikleriyle, başka arzu ve korkularla uzlaşmadığı için, o deneyimin sindirilmeden, donmuş bir hâlde bilinçdışına atılması...” (Savaşır, 2001, s. 100) Bu bölümde şair, bu iki anlamı da temsil edebilecek şekliyle unutuşa sarılır ve unutuşun “dört yanına yayılması”nı ister. Bu noktada unutuş benliği tüm yönleriyle kuşatan bir kavram hâlinde okuyucuyla buluşur. Artık şair için tek

bir erek vardır: Tüm gamlardan kurtulmak. Şiir öznesi, denizin derinliklerine kendisini çektiğini belirterek artık sular altından “o dünya”nın çıkmayacağını söylerken âdeta kadim uygarlığın mitlerine telmih yapar; Lethe ırmağı mitolojide unutuşu simgeleyen bir su kütesidir ve burada da şair denizin derinliklerine indikçe reel dünyadan, hatıralardan arınmaktadır. Diğer bir ifade ile, unutuşa sürüklenmektedir.

Şiir, diğer sanat dallarında da olduğu üzere, yazıldığı dönemin zihinsel arka planından, şairin birikiminden ve sanat görüşünden izleri bünyesinde barındıran bir türdür. Dıranas’ın unutmayı öne çıkarırken diğer taraftan hatırlamayı da türlü boyutları ile düşündüren bu şiirini, ölüm kavramı / anıları öldürme isteği çerçevesinde de yorumlamak mümkündür. “ ‘Ölmeden önce ölmek’ ya da Dıranas’ın terminolojisiyle ‘Unutmak’ lazımdır. Ama nasıl? Bunun iki yolu vardır: Dini ayinler aracılığı ile vecd hâline geçmek ya da madde aracılığı ile ‘Uçmak’ ”(Caner, 2013, s. 268). “Olvido”da vecd hâlinde bir unutuştan ziyade, kişinin zihinsel süreçlerini bilinçli bir istekle işe koşması yoluyla unutuş / anıları öldürme amacı vardır.

Unutma Bahçesi’nde ‘Unutma’nın Ele Alınışı

Unutma Bahçesi, metinlerarasılığın bir unsuru olarak sayılabilecek ‘montaj’ tekniğinin kullanıldığı bir romandır. Romanda Gasset’in *Avcılık Üstüne*, Platon’un *Kritias*, Nietzsche’nin *Tarihin Yaşam için Yararı ve Sakıncası Üzerine* eserlerinden parçaların yanı sıra Gürel Yontan, Pelin Özer ve Işık Ergüden’in mektupları gibi otobiyografik malzemeler de montaj tekniği ile kurmacaya dâhil edilmiştir. “Unutma üzerine kişisel görüşlerin ve deneyimlerin paylaşıldığı mektuplar romanın yazılış maksadına ve kurgunun atmosferine uyum gösterirler. Aynı romanda Latife Tekin bir önceki romanı *Ormanda Ölüm Yokmuş*’taki Emin’in yazdığı metni hiçbir değişiklik yapmaksızın alıntı yaparak kendi romanları arasında metinlerarası ilişki kurar” (Balık, 2012, s. 325-326). Latife Tekin, bütün romanlarının otobiyografik unsurlar içerdiğini belirtmiş bir yazardır. Bu bağlamda, *Unutma Bahçesi* eserinde mekânın anlatıldığı satırlar kurucuları arasında Latife Tekin’in de bulunduğu Bodrum’daki Gümüşlük Akademisi’ne işaret etmektedir.

“Dıranas, ‘Bahar Bayramı’ başlıklı yazısında yaşamın günlük akışına kapılan insanın hem doğadan hem de kendisinden uzaklaştığını anlatır” (Caner, 2013, s. 260). Doğanın unutma bağlamının içerisinde ele alınan bir kavram olması her iki eserde söz konusudur. “Olvido”da gerek dış doğa unsurlarına sık sık yer verilmesi gerekse şairin kendi yaşadığı yere ilişkin anılarını zihninde canlandırması salt şiirine pastoral bir derinlik kazandırma amaçlamasından ileri gelmez, şair doğaya ait unsurları daima unutuş fikri ile beraber işlenmektedir. Dıranas için şöyle deniyor: “O, sadece unutmanın değil, unutma yoluyla elde edeceği zihinsel durum sayesinde doğayla iletişim kurabilmenin peşindedir” (Caner, 2013, s. 261). Latife Tekin’in eserlerinde de doğada yaşayan insanların hayata daha açık bir bilinçle bakabilmesi vurgusu vardır. Eserde seçilen mekân da doğal unsurların, tabiatın ta kendisidir. Ancak tabiat unsurları olduğu gibi aktarılmaz, unutuşa dair kişisel izlenimler üzerinden tabiata bakış vardır:

“Sanki ışıkla, sesle... kokuyla tutuşan, bilemediğimiz bir yangın var, anımsadıklarımız o yangının dumanı.” (Tekin, 2008, s. 7)

“*Unutma Bahçesi* adlı romanda unutmış olduğu şeyleri hatırlayan anlatıcı, geçmişini anlamaya çalışmaktadır” (Atik, 2012, s. 548). Bu anlama sürecinin içinde, unutma gücünün kullanımının dengeli olması gerektiğine dikkat çekilir. Latife Tekin, unutma kavramını bu yönüyle sınırlandırır. Bu sınırlandırmanın nedeni insanın benlik bütünlüğünü koruma çabasıdır: “Unutma gücümüzü yerli yersiz zorlamayıp kendimizi dağıtmayacak biçimde kullanmalıyız...” (Tekin, 2008, s. 13) Bu noktada “Olvido”da acıdan kaçma isteği gösteren birey ile roman kişileri aynı amaçta, zihinsel dengeyi sağlama düşüncesinde birleşirler. Ancak bazen, tüm bu dengelik fikrinden uzaklaşarak bütünüyle bir unutuş arzulanır ve nihilizme varan bir unutma isteği gözlenir: “Her şeyi unutup hayal meyal olsak hepimiz...” (Tekin, 2008, s. 13)

İki eserde de geçmiş, şimdi ve geleceğin çeşitli biçimlerde ele alındığı görülmektedir. Bazen ‘durée’ kavramının gösterdiği biçimde geçmiş, şimdi ve geleceğin parçalanmaz akışı içinde hatırlama ve unutma ele alınırken bazen de düşsel düzlemlerde bile anıların oluşabileceği üzerinde durulur: “Hiç yaşamadığımız, yaşamayacağımız şeylerin anısına da sahip olabiliriz... Düşünü kurarak...” (Tekin, 2008, s. 45) Bu noktada anı kavramının bağlamsal alanı genişletilmekte ve geleceğe ilişkin hayallere de anısal bir nitelik kazandırılarak orijinal bir fikir yapısı oluşturulmaktadır. Anılara yüklenen bir diğer işlev ise unutulan şeylerin unutulduğunun keşfedilme sürecine odaklanması ile anıların bir dirim kazanması olmuştur. Bu noktada bellek bir ses ögesi gibi ele alınarak duyular arası aktarımlarla unutuşa dair yeni tamlamalar kurulur:

“Geçmiş zaman içinde kimi şeyler olmuş, unuttuğunuz... Sonra birden onları unuttuğunuz aklınıza geliyor. Daha sonra da onları unuttuğunuzu hatırladığımız... Şeref buna, unutma yankısı diyormuş.” (Tekin, 2008, s. 57)

Unutma Bahçesi’nde bu şekilde unutmaya ilişkin yeni kavramlar oluşturularak unutma-hatırlama döngüsü bir yankı gibi ele alınmıştır. Sesin bir yere çarpıp sonrasında geri dönmesi gibi, anılar da unutulsa dahi çeşitli biçimlerde tekrar hatırlanabilmektedir. “Sonuç olarak unutma, belleğin canlı gücü, anı ise ürünüdür” (Augé, 1999, s. 61). Özneler bu bellek gücüne ulaşmanın ve dolayısıyla mutluluğun peşindedir. Ne var ki *Unutma Bahçesi*’nde de “Olvido”da da mutlak bir unutuşa ulaşamamaktadır.

Mutlak unutuşa ulaşılmasa dahi iki eserde de unutmak, telaş verici ya da olumsuz bir şekilde algılanmamakta, aksine bir kurtarıcı olarak düşünülmektedir. Bireyler hatırladıkları şeyler üzerinden kaygılanmalıdır: “(...) asıl sen anımsadıklarından telaşa kapıl, o seni kollarından bağlıyor, çözülmene bak, unut unutacağın kadar...” (Tekin, 2008, s. 93) İnsanı asıl telaşlandıran, var olan dinginliği bozan durum anımsamalarıdır. Bu anımsamaların niteliği üzerinde fazla durulmaz. Roman kişilerinden Şeref’in bahçede bir Unutma Enstitüsü kurma hayali vardır. Bu, unutuşun makro boyutlarda ele alındığını gösteren bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir.

Gerek Latife Tekin’de gerekse Ahmet Muhip Dıranas’ta bir kâğıdın ayrılmaz iki yüzü misali hem farklı yönlerde olup hem de aynı bellek durumunun birer ciheti olan unutmak ve anımsamak kavramları -her ne kadar paradoksal görünse de- eş zamanlı olarak ele alınmaktadır. Latife Tekin bu kavramları roman kurgusunun içerisinde ayrı ayrı şöyle nitelendirir:

“UNUTMAK: İnsan her gün gördüğü yüzler arasından bir yüzü seçip unutmak isterse, bir varlığın, içine işleyen duygusundan sıyrılmaya çalışırsa başarısızlığa uğrar, o yüzü ve o varlığı çevreleyen her şeyi, sesinin ulaştığı, titreştiği genişliği, bakışlarının derinliğini, gezip dolaştığı, gidebileceği uzaklıkları, sığıdığı ve taşıdığı her şeyi unutmak gerekir. Unutmak, insan için, bütün bir zamanı unutmakla olanaklıdır, bir bakışı unutmak istediğimizde, büyük bir yitimi göze almak zorundayız. Ancak böyle bir yitimin neden olacağı yıkımın altından kalkabilirse, insanın yeni bir yaşamı olabilir ve insan bu yeni yaşamına çok derin bir bilgiyle, kaybın bilgisiyle sahip olur” (Tekin, 2008, s. 95).

“ANIMSAMAK: Nasıl bir şeyi onu çevreleyen her şeyle birlikte unutuyorsak anımsamak da böyledir... Bir anının ışığı, başka bir anıyı aydınlatıyor ve bu aydınlık bölge, bir leke biçiminde zamanın içinde yayılıp genişliyor, bir sözcük, titreşimiyle başka bir sözcüğü harekete geçiriyor. Birbirine bağlı metal parçaların, bir dokunuşla tınlamaya başlaması gibi. Anımsama, bir an için geri dönmek değildir, kendimizi, geçmişte elinden sıyrıldığımız ölümün kucağında bulmamız demektir; bir şeyi unuttuğumuzda değil, bir şey anımsadığımızda ölüm aklımıza gelir, çünkü anılarımız ölümün de anıları...” (Tekin, 2008, s. 107)

Bu satırlarda önce de belirtildiği üzere unutmak için zamanın da unutulması gerektiği bilgisiyle ölüm-unutuş ilişkisinin öne çıkarılması ve hem anımsarken hem de unutturken kişinin ortamdaki diğer bileşenleri şekillendirmesi ya da diğer bileşenlerin kendi üzerindeki etkileşimini yönlendirmesi vurgusu dikkate değerdir.

“*Unutma Bahçesi*’nde özellikle Şeref’in sözlerine odaklanıldığına ve onun unutmaya üzerine geliştirdiği düşüncelerin öne çıkarıldığına tanık olunur. Tebessüm’ün bilincinden aktarılan ve geçmişte Şeref’le aralarında gerçekleşen konuşmalarda unutmaya-anımsama karşıtlığının felsefi derinlik kazandığı da görülür” (Balık, 2013, s. 204). Bu karşıtlıklar verilirken, roman kişilerinin neden unutmak istedikleri, yaşamlarından kesitlerin anlatılmasıyla yer yer okuyucuya sunulmuştur. Unutmanın bir güç olarak algılanması fikri pek çok cümlede görülür. “Olvido”da unutmaya kendiliğinden gerçekleşmesi beklentisi vardır. Unutuş, insanları gamlarından kurtaracaktır. İnsan unutmaya gücünden medet uman, edilgen ve zayıf bir öznedir. *Unutma Bahçesi*’nde ise insan etkindir, unutmaya için zihinsel bir çaba daima söz konusudur ve bu amaç doğrultusunda insanlar yaşamlarını dahi değiştirmeyi göze alarak *Unutma Bahçesi*’ne gelirler. İki eserde de bireyler, unutmaya iradeleriyle kontrol altına alamamaktadırlar. Bocalayışlar, çelişkiler gibi benliği bazen olumlu bazen olumsuz etkileyen ruhsal durumlar söz konusudur.

Unutuş, yaşama dair acılardan kaçmanın bir anahtarı olarak işlev kazandığı gibi, yeni deneyimler için de bir anahtar rolünde ele alınmıştır. “Olvido” şiirinde de bu bakış açısından izler bulunmaktadır: “Düşünce kuşunun şarkısını saf bir sesle söylemesinin ya da düşünce kuşunun sesinin duyulabilir hâle gelmesinin, dolayısıyla insanın zihninin özgürleşmesinin tek yolu insanın bilgiden, kitaptan, günlük meselelerden, nihayetinde uygarlığın zihnini işgal eden bütün unsurlarından uzaklaşabilmesi, bunları unutulabilmesidir ki Dıranas’ın şiirlerindeki ‘Unutuş’

imgesini açıklayabilecek anahtarlardan biri bu bakış açısidir" (Caner, 2013, s. 260). İnsanın kimliğini, ontolojik yapısını ele veren bir unsur olarak yine unutuştan faydalanılır: "Bana neyi unuttuğunu söyle sana kim olduğunu söyleyeyim" (Tekin, 2008, s. 274). Unutulanların kimliğe dair izlerle ilişkilendirilmesi, insanların bastırıldığı duygular üzerinden psikolojik yapılarına dair bir pencere çizilebilmesi ile birlikte düşünülebilir: "Bellek ve kimlik ayrılmaz bir biçimde birbirlerine bağlıdır" (Atilla, 2010, s. 23). Romanda da bu düşünceye uygun olarak insanın neyi, ne kadar unuttuğu kimliği belirleyen bir unsur olarak gösterilmektedir. Unutmaya, bireylere kimlik kazandıran ve o kimliği şekillendiren bir işlev yüklenmiştir.

2. SONUÇ

Unutuş, hatırlamanın önünde kısmen ya da tamamen engel teşkil ederek insanı çeşitli bakımlardan zorlayabildiği gibi hayat karşısında bireyi yoran, benlik algısını zedeleyen, yetersizliklerini hissettiren, yaşama sevincini engelleyen durumlar karşısında bir kurtarıcı olarak da işlev kazanabilen bir kavramdır. Unutuşa her bireyin / toplumun attığı değerler farklı olmuştur. Evrensel bir kavram olan unutuş ele alındığında hatırlayış kavramı da akla gelir. Bunun yanı sıra zamanın unutuşa etkisi, içinde bulunulan mekânın unutmayı etkileyen yönü üzerinde de düşünülür.

Unutma Bahçesi romanında ve "Olvido" başlıklı şiirde unutma kavramı geniş bir çerçeveden ele alınmış olup bellek, kimlik gibi kavramlara; unutma-hatırlama gibi ikili karşıtlıklara değinilmiştir. İki eserin en önemli ortak noktası şudur: Unutuş, insanların zihinsel yüklerini hafifleten bir unsur olarak ele alınmıştır. Bir diğer yandan -bu bakış açısı ile ters düşen bir düşünce gibi görünse de- anıların değerinin inkâr edilmemesi durumu iki eserin de alt katmanlarına yansımıştır. İki eserde de unutma kavramı ekseninde ortak bir bakışla olaylara yaklaşılması, doğaya her iki eserde de işlenen temayı güçlendiren bir fon olarak yer verilmesi, doğanın realist gözlemlerden çok, öznelerin alımladığı şekliyle verilerek öznellik çerçevesinden sunulması dikkate değer özellikler olarak öne çıkmıştır. İki eserde unutmaya ilişkin fikirleri olan özneler, pasif ya da aktif tutumlar geliştirmiş ve kendi unutuşlarına ulaşırken farklı yaşam deneyimlerine sahip olmuşlardır. Bunların metinlerde ortaya konmasıyla unutuş kavramının da tıpkı sanat eserleri gibi orijinalliğe sahip bir kavram olduğu, bireylerin kimlik / benlik yapılarının unutuşa yükledikleri anlamları ve işlevleri farklılaştırdığı ortaya çıkmıştır. Unutma kavramına bu anlamda betimleyici bir pencereden bakılmış ve evrensel bir konunun farklı biçimlerle farklı sanatçılarda ele alınışının hususiyetleri üzerinde durulmuştur.

KAYNAKÇA

- Asiltürk, B. (2014), "Dıranas'ta Ses ve İmge", *Hilesiz Terazi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (s. 202-207).
- Atak, H., Çok F., Syed M., Tonga Z. (2016). Yeni Bir Nöropsikolojik Kavram Olarak Tamamlanma İhtiyacı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 290-302.

- Atik, Ş. (2012). *Türk Edebiyatında Postmodernist Süreç ve Latife Tekin*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Atilla, A. (2010). Latife Tekin'in Unutma Bahçesi Romanında Unutma-Bellek-Kimlik Bağlantısı. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 19-28.
- Atlı, F. (2020). Ahmet Muhip Dıranas'ın Olvido'su. *Kesit Akademi Dergisi*, S. 25, 328-339.
- Augé, M. (1999). *Unutma Biçimleri* (M. Sert, Çev.). İstanbul: Om Yayınevi.
- Balık, M. (2012). Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Latife Tekin'in Romanları. *Milli Eğitim Dergisi*, S. 196, 318-328.
- Balık, M. (2013). *Latife Tekin'in Romancılığı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği* (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Caner, F. (2013). Dıranas'ın Şiirlerinde Kendinden Geçmenin Rolü ve İşlevi. Bahriye Çeri (Edt.), *Ahmet Muhip Dıranas* (s. 259-269). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Cansever, E. (1998). *Gül Dönüyor Avucumda*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Davies, M. (2006), *A Frequency Dictionary of Spanish*, London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Dıranas, A. M. (1988). *Şiirler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eyüboğlu, İ. Z. (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gerrig, R. ve Zimbardo, P. (2013). *Psikoloji ve Yaşam* (G. Sart, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Göksel, N. (2006). Unutma, Parodi ve İroni, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 131-140.
- Kırcı, M. (1988). Ahmet Muhip Dıranas'ın Fikir ve His Dünyası (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Özer, P. (2005). *Latife Tekin Kitabı*. İstanbul: Everest.
- Platon. (2010). *Devlet* (S. Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş* (M. E. Özcan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Savaşır, İ. (2001). Unutmak. *Kelimelerin Anayurdu ve Tarihi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tekin, L. (2008). *Unutma Bahçesi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Tuğrul, S. (2014). AVM'li Hatırlama ve Unutma..., *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 16-33.
- Yaman, H. (2021). İnsan Neden Unutur? Düşünsel Bir Figür Olarak Unutma Sorunsalı. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 31, 613-630.